

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПРОЦЕДУРИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

УДК 346.9

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.23>**Вінник О.М.,**

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного
права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

O. M. Vinnyk Economic responsibility and procedures for its application in the digital economy and electronic business

The article deals with problems of digital economy/DE related to the liability of its participants in case of violation of the law and/or contractual obligations, as well as sanction procedures provided by these legal acts/documents applied to the violators. The peculiarities of (1) economic and legal liability in the DE sphere are revealed (the key ground is the violation of the legislation governing relations in this field and/or the agreement between the participants of the relations on the use of electronic resources, other agreements that mediate the relations between the DE participants, i.e. on the use of information and communication/digital technologies), (2) sanctions applicable to violators (a considerable part of them refers to the above mentioned technologies in particular the revocation of the authorization for the exploitation in radio of public use) and (3) the procedures for their application (except traditional i.e. judicial and administrative-judicial, the latest – adequate DE online procedures are being applied). Ukrainian legislation is analyzed in terms of its liability provisions and procedures for its application in the DE field. General tendencies of legal regulation of these relations in Ukraine and the existing gaps are revealed (absence of provisions on legal status of virtual enterprises, liability of such enterprises and their participants in case of using the same electronic resource including online store, trading Internet platform; on-line procedures for dealing with conflicts/disputes provided by law in particular the EU legislation), other drawbacks (despite the existence of authorities/supervisors in the institutional DE field, there are no general provisions for the institutional system with a rigid definition of the central body coordinating for the activities of all components of such a system). The ways of solving the problems raised in this article are suggested in particular the expediency of enshrining in the DE Codification Act or the Law or the DE Code, the provisions on the legal status of virtual enterprises, actual users of business sites including their responsibility, on the system of authorized DE bodies in the sphere with the designation of the coordinating body of such a system, which will ensure the functioning of an EU-like ODR platform for on-line conflict/dispute resolution.

Keywords: digital economy; e-business; economic and legal responsibility in the DE field; procedures for applying liability; on-line procedures.

Стаття присвячена проблемам цифрової економіки/ЦЕ, пов'язаним з відповідальністю її учасників у разі порушення ними приписів закону та/або договірних зобов'язань, а також процедур застосування до порушників передбачених цими правовими актами/документами санкцій. Виявляються особливості (1) господарсько-правової відповідальності у сфері ЦЕ (ключова підстава – порушення законодавства, що регулює відносини в цій сфері, та/або договору між учасниками відносин щодо використання електронних ресурсів, інших договорів, що опосередковують відносини між учасниками ЦЕ з використанням інформаційно-комунікаційних/цифрових технологій), (2) санкцій, що застосовуються до порушників (значна їх частина пов'язана зі згаданими технологіями, зокрема, анулювання дозволів на експлуатацію у смугах радіочастот загального користування тощо) та (3), процедур їх застосування (крім традиційних – судових та адміністративно-судових – застосовуються новітні – адекватні ЦЕ онлайн-процедури). Аналізується українське законодавство з точки зору відображення в ньому положень щодо відповідальності та процедур її застосування у сфері ЦЕ. Виявляються загальні тенденції нормативно-правового врегулювання цих відносин в Україні та прогалини (відсутність положень про: правовий статус віртуальних підприємств, відповідальності таких підприємств та їх учасників у разі використання ними одного електронного ресурсу, в тому числі Інтернет-магазину, торговельної Інтернет-платформи; застосування онлайн-процедур при розгляді конфліктів/спорів, що передбачені правом, зокрема ЄС), інші вади (попри наявність кількох уповноважених/контролюючих у сфері ЦЕ органів, відсутні узагальнені положення щодо системи таких органів з визначенням центрального, що має координувати діяльність всіх складових такої системи). Пропонуються шляхи вирішення порушених в цій статті проблем,

зокрема, доцільність закріплення в кодифікаційному акті про ЦЕ, яким може стати Закон або Кодекс ЦЕ, положень про правовий статус віртуальних підприємств, фактичних користувачів бізнес-сайтів, включно з їх відповідальністю, про систему уповноважених у сфері ЦЕ органів з визначенням органкоординатора такої системи, який має забезпечувати функціонування подібної до передбаченої правом ЄС платформи ODR для онлайн розгляду конфліктів/спорів).

Ключові слова: цифрова економіка; електронний бізнес; господарсько-правова відповідальність у сфері ЦЕ; процедури застосування відповідальності; онлайн процедури.

Цифрова економіка (далі – ЦЕ) та її складова – електронний бізнес (далі – е-бізнес) мають низку специфічних ознак, зумовлених використанням інформаційно-комунікаційних (і в першу чергу – цифрових) технологій для комунікації її учасників, завдяки чому така економічна система отримала назву цифрової [1]. Зокрема, це стосується суб'єктного складу, в якому, крім традиційних учасників господарських відносин (суб'єктів господарювання зі статусом індивідуального підприємця або юридичної особи, споживачів-громадян та суб'єктів організаційно-господарських повноважень, створених як юридичні особи, в тому числі – як уповноважені органи), наявні віртуальні підприємства [2] як група фізичних та/або юридичних осіб, яка нерідко використовує один електронний ресурс – електронний магазин чи електронну торговельну платформу, але без оформлення організаційної єдності такої групи в якості юридичної особи. В об'єктному складі домінують об'єкти, що не мають речової форми, – номерний та радіоресурси, мережа Інтернет, веб-сайти, в тому числі Інтернет-магазини, Інтернет-платформи тощо). Відносини між суб'єктами ЦЕ, включно з договірними зв'язками, зазвичай встановлюються також з використанням електронних засобів, які, в свою чергу, можуть застосовуватися при врегулюванні/вирішенні між цими особами конфліктів/спорів. Зазначені обставини зумовлюють і певну специфіку відповідальності у сфері ЦЕ, проте в законодавстві України відсутні уніфіковані положення з цього питання через розпорошеність норм, які регулюють відносини в цій сфері в численних актах законодавства, або відсутність важливих положень, пов'язаних з відповідальністю учасників відносин щодо використання електронних бізнес-ресурсів на зразок згаданих сайтів – Інтернет-магазинів та торговельних Інтернет-платформ.

Слід наголосити, насамперед, на прогалинах в законодавстві щодо особливостей правового становища та відповідальності згаданих віртуальних підприємств, які зазвичай уникають необхідної для функціонування у сфері економіки легалізації (попри її наявності в усіх або частини учасників таких підприємств), а також фактичних користувачів таких ресурсів/сайтів (Інтернет-магазини тощо) за недотримання вимог законодавства щодо розкриття інформації, передбаченої законами «Про електронну комерцію» [3] та «Про захист прав споживачів» [4]. Так, законодавець: не визначає більш-менш ґрунтовно правовий режим Інтернет-магазинів як сайтів, користуючись іншим поняттям – Інтернет-магазин як засіб для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину [3, ст. 3]; відсутність універсального (щодо всіх видів послуг у сфері ЦЕ) поняття «власник сайту» та «фактичний користувач сайту» (наявне в підзаконних актах поняття власника сайту як його користувача [5] навряд чи коректне¹, адже сайт може передаватися власником в користування іншим особам; до того ж воно стосується сфери надання лише електронних довірчих послуг, що відрізняється від сфери електронної комерції, в якій один сайт може використовуватися кількома чи навіть багатьма особами (в тому числі учасниками одного чи кількох віртуальних підприємств); суб'єктами електронної комерції законодавець визначає продавця (виконавця, постачальника) товарів, робіт, послуг [3, ст. 7], покупця (замовника, споживача) товарів, робіт, послуг [3, ст. 8], постачальника послуг проміжного характеру [3, ст. 9]; не враховує при цьому важливі обставини, а саме, що: а) при використанні такого сайту, як Інтернет-магазин, нерідко важко визначити фактичного продавця, оскільки інформація подається з сайту, що перебуває у користуванні різних продавців без зазначення, які товари кожен з них пропонує до продажу та продає; б) в укладеному із споживачем електронному договорі (е-договорі) також така інформація нерідко відсутня, а в підсумку – непросто визначити, яка особа має нести відповідальність за нерозкриття передбаченої законом інформації та порушення інших прав споживачів.

В законодавстві також відсутні уніфіковані положення щодо:

- видів господарсько-правових санкцій, які застосовуються до порушників вимог, встановлених у сфері ЦЕ;
- порядку врегулювання/розгляду конфліктів/спорів, що виникають в цій сфері;
- ефективних правових механізмів захисту прав споживачів у відносинах з представниками е-бізнесу з урахуванням фактичної цифрової нерівності, зумовленої відсутністю у більшості громадян

¹ Згідно з затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 992 вимогами у сфері електронних довірчих послуг [5] власник веб-сайту в зазначеній сфері визначається як користувач кваліфікованої електронної довірчої послуги з формування, перевірки та підтвердження чинності кваліфікованого сертифіката автентифікації веб-сайту.

необхідних для цього цифрових можливостей (відповідних ресурсів, знань про свої цифрові права та засоби їх захисту у разі порушення), чим держава не опікувалася належним чином до останнього часу (поступ у цьому напрямі вже намітився, про що свідчить створення Міністерства цифрової трансформації України/Мінцифри [6], яке, забезпечуючи цифровізацію та виконання низки пов'язаних з цим функцій, займатиметься розвитком цифрових навичок громадян [7; 8; 9].

Згадані вади правового регулювання відносин ЦЕ зумовлюють *актуальність* порушених тут проблем, яка посилюється і станом теоретичного їх висвітлення, оскільки дослідники приділяють увагу лише окремим правовим аспектам розв'язання згаданих проблем, зокрема, щодо захисту прав споживачів [10; 11; 12; 13] та адміністративної відповідальності у сфері ЦЕ [14], з точки зору інформаційної деліктології з відповідним висвітленням правових аспектів інформаційного злочину, адміністративного інформаційного проступку та цивільного інформаційного делікту [15], застосування традиційних – адміністративно-судових та судових процедур у сфері вітчизняної ЦЕ [16] та онлайн процедур врегулювання/вирішення конфліктів/спорів в праві ЄС [17; 18].

Відтак, метою цієї статті є визначення особливостей господарсько-правової відповідальності та санкцій у сфері ЦЕ та процедур їх застосування.

Традиційно в господарському праві України господарська відповідальність застосовується за правопорушення у сфері господарювання шляхом вжиття до порушника господарських санкцій на підставах та у порядку, передбачених ГК України, іншими законами та договором; до видів господарсько-правових санкцій належать: відшкодування збитків; штрафні санкції (за своїх характером значною мірою подібні до цивільно-судової неустойки); оперативно-господарські санкції; адміністративно-господарські санкції [19, розділ У].

Аналіз як актів законодавства, що регулюють відносини у сфері ЦЕ, зокрема законів «Про телекомунікації» [20], «Про радіочастотний ресурс» [21], «Про електронні довірчі послуги» [22], «Про електронну комерцію» [3], «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [23], «Про захист прав споживачів» [4], так і прийнятих відповідно до них підзаконних актів свідчить, що в цілому в зазначеній сфері застосовуються традиційні для господарського права види санкцій у відповідному порядку, а саме:

– відшкодування заподіяної шкоди, що застосовується в судовому (претензійно-позовному чи суто позовному) порядку (так, згідно із ч. 3 ст. 40 Закону України «Про телекомунікації» [20] відшкодування завданих споживачеві фактичних збитків, моральної шкоди, втраченої вигоди через неналежне виконання оператором, провайдером телекомунікацій обов'язків за договором про надання телекомунікаційних послуг вирішуються в судовому порядку; подібне право на відшкодування шкоди закріплено в ст. 12 Закону України «Про електронні довірчі послуги» [21] за користувачами електронних довірчих послуг);

– сплата штрафних санкцій, значною мірою подібних до цивільно-судової неустойки, що зазвичай мають компенсаційний характер, передбачаються законом та/або договором (зокрема, у разі включення такої умови в договори: про надання телекомунікаційних послуг, про надання електронних довірчих послуг, про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж тощо) і застосовуються в судовому (претензійно-позовному чи суто позовному) порядку;

– оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на порушника з метою попередження наступних порушень та зменшення від них втрат, що передбачаються договором і застосовуються самостійно стороною договору, права якої було порушено; наприклад, відповідно до публічного договору про надання кваліфікованої електронної довірчої послуги формування, перевірки та підтвердження чинності кваліфікованого сертифіката електронного підпису чи печатки кваліфікованому надавачеві електронних довірчих послуг (для суб'єктів господарювання приватного права) виконавець має право припинити надання відповідної послуги замовнику у разі порушення ним законодавства у сфері електронних довірчих послуг та умов зазначеного договору [24];

– адміністративно-господарські санкції – заходи впливу, що застосовуються до порушника вимог законодавства уповноваженим у відповідній сфері ЦЕ органом самостійно або за його ініціативою – судом (так, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації/НКРЗІ, забезпечуючи державний нагляд за додержанням суб'єктами ринку законодавства про телекомунікації [20, ст. 17, 18, 42 та ін.], вправі при виявленні порушення вимог зазначеного Закону «Про телекомунікації» застосовувати адміністративно-господарські санкції до порушників (серед яких: вимога припинення виявленого порушення, відмова в наданні чи анулювання ліцензій², виключення з реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій тощо) та звертатися до суду щодо притягнення до відповідальності, яка відповідно до згаданого акта та Закону України «Про основні

² 25.12.2019 р. ліцензування у сфері телекомунікацій та радіочастотного ресурсу обмежується згідно із Законом України від 18 вересня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню» [26], проте зберігається щодо діяльності у сфері телекомунікацій, яка передбачає використання обмеженого (радіочастотного та/або номерного) ресурсу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-20> (дата звернення: 04.10.2019).

засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [25] застосовується лише в судовому порядку (зокрема, щодо вилучення в судовому порядку – з відповідним спрямуванням до Державного бюджету України – прибутку, отриманого оператором, провайдером телекомунікацій внаслідок здійснення діяльності без повідомлення НКРЗІ та/або дозволу на використання номерного ресурсу, порушення встановлених цією комісією тарифів [20, ст. 75].

Порядок притягнення до відповідальності і, відповідно, застосування зазначених господарських санкцій залежить від їх виду, але в цілому можна виділити:

(а) суто судовий шляхом звернення до суду, що притаманно для відшкодування збитків, значною мірою – штрафних санкцій, у випадках неможливості самостійного застосування потерпілою від порушення умов договору стороною передбачених договором оперативно-господарських санкцій;

б) самостійно потерпілою від порушення умов договору стороною при застосуванні оперативно-господарських санкцій, передбачених цим договором [19, ст. 235, 236];

в) адміністративно-судовий, що передбачає необхідність розгляду справи про порушення вимог законодавства і прийняття рішення про застосування до порушника передбачених законом адміністративно-господарських санкцій уповноваженим в певній сфері ЦЕ органом, яке може бути оскаржене в судовому порядку [19, ст. 238, 248];

г) судовий, але з попереднім розглядом справи уповноваженим органом, за ініціативи якого ініціюється судовий розгляд (у випадках адміністративно-господарських санкцій, що відповідно до закону застосовуються виключно в судовому порядку, як це зокрема передбачено щодо вилучення майна/прибутку в дохід Державного бюджету, припинення виробництва та в інших випадках, передбачених законодавством [19, ст. 246, 247; 20, ст. 75 та ін.].

Ініціатива застосування господарських санкцій може належати:

– потерпілій від порушення стороні (відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції, що, наприклад, передбачено ст. 40 Закону України «Про телекомунікації» [20], ст. 6 Закону України «Про радіочастотний ресурс» [21], ст. 12, 36 Закону України «Про електронні довірчі послуги» [22] та іншими актами законодавства);

– уповноваженому в певній сфері ЦЕ органу, який виявив порушення самостійно або за результатами розгляду заяви учасника відносин в цій сфері, права та законні інтереси якого було порушено (ст. 18, 19, 32, 61 Закону України «Про телекомунікації», ст. 14, 58 Закону України «Про радіочастотний ресурс», ст. 33, 34 Закону України «Про електронні довірчі послуги» тощо).

Отже, в цілому основні засади відповідальності у сферах ЦЕ та е-бізнесу відповідають ГК України [19] з тією різницею, що в даному випадку застосування господарських санкцій пов'язано переважно із порушенням порядку використання інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій та/або прав та законних інтересів учасників відносин ЦЕ (наприклад, відшкодування завданих споживачеві фактичних збитків, моральної шкоди, втраченої вигоди через неналежне виконання оператором, провайдером телекомунікацій обов'язків за договором про надання телекомунікаційних послуг [20, ч. 3 ст. 40]; прийняти рішення щодо вилучення (повністю або частково) в оператора телекомунікацій номерного ресурсу у разі порушення ним вимог Закону України «Про телекомунікації» [20, ст. 70]; порушення приписів закону щодо користування радіочастотним ресурсом, в т.ч. анулювання дозволу на експлуатацію відповідних радіоелектронних засобів та/або випромінювальних пристроїв (крім тих з них, використання яких здійснюється на бездозвільній основі) [21, ст. 18, 45], виключення з Довірчого списку, який містить перелік кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг та інформації про послуги, що ними надаються [22, ст. 31, 33]).

В результаті цифровізації економічної сфери з'явилися нові можливості не лише для добросовісних учасників господарських відносин, а й тих, хто не має наміру відповідати за свої дії. Так, зазначені технології зумовили використання одних і тих же бізнес-ресурсів (наприклад, одного Інтернет-магазину чи однієї торговельної Інтернет-платформи) так званими віртуальними підприємствами – групами осіб без визначення організаційної єдності кожною з таких груп у формі юридичної особи (господарського об'єднання чи господарського товариства), правове становище яких не визначено на законодавчому рівні. Якщо традиційно суб'єктами права, включно з відповідальністю, вважаються фізичні (громадяни) та юридичні особи [19, ст. 2; 27, ст. 2], поява віртуальних підприємств стала одним з викликів ЦЕ, що дозволяє уникати відповідальності за порушення вимог законодавства як віртуальним підприємствам, так і їх учасникам.

Отже, постає проблема відповідальності таких осіб, що на практиці перетворюється на їх безвідповідальність за недотримання вимог законодавства, в тому числі щодо захисту прав споживачів. Вбачається, що таку відповідальність має нести відповідальний користувач (адміністратор) відповідного електронного ресурсу (зокрема, сайту), укладаючи з іншими користувачами (учасниками віртуального підприємства) договори, що передбачають їх відповідальність у разі надання недостовірної, застарілої інформації для споживачів (потенційних споживачів) та порушення інших вимог законодавства. Це означає, що має вестися реєстр власників та фактичних користувачів *бізнес-*

сайтів з покладенням відповідних повноважень на центральний (такий, що забезпечує координацію інших контролюючих в окремих сферах ЦЕ органів) уповноважений орган, яким може стати новоутворене Міністерство цифрової трансформації [6–9].

Електронна форма спілкування зумовлює і певну (часом – значну) специфіку врегулювання/розгляду конфліктів/спорів у сфері ЦЕ. Хоча використання цифрових технологій вже увійшло в практику як *судів* (про що свідчать, зокрема, закріплені в Законі України «Про судоустрій і статус судів» [28, ст. 15–1] та процесуальних кодексах норми про використання єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи), так і *уповноважених органів* (як складової електронного урядування [29]), проте нормативно-правове забезпечення онлайн процедур врегулювання/вирішення конфліктів/спорів в Україні залишається лише в перспективі.

Разом з тим, новітні, альтернативні процедури, застосування яких відбувається виключно в режимі онлайн, використовуються досить активно за кордоном, про що свідчить зарубіжна практика – судова (Канади зокрема [30]), як альтернативного виду розгляду спорів в ЄС [31; 32], а в Україні – лише на рівні окремих пілотних проектів [33; 34], але без відповідного (як в ЄС, наприклад) нормативно-правового забезпечення.

Для традиційної аналогової економіки притаманні відповідні процедури врегулювання/вирішення конфліктів/спорів (судова, адміністративно-судова та альтернативні процедури переважно медіаційного характеру). Натомість нова якість сучасної економіки як цифрової зумовила появу онлайн процедур, що ґрунтуються на застосуванні інформаційно-комунікаційних (і в першу чергу – цифрових) технологій. У зв'язку з цим є підстави для умовного виділення двох категорій процедур врегулювання/розгляду конфліктів/спорів за критерієм їх відповідності переважно аналоговій економіці чи ЦЕ: *традиційні*, що добре опробовані в умовах першої (аналогової економіки), та *новітні* – процедури онлайн, для яких необхідно застосування цифрових технологій.

Традиційні процедури включають *судовий порядок* – шляхом подання відповідної заяви до суду (залежно від підвідомчості – до цивільного, господарського, адміністративного, а у разі наявності між сторонами спору відповідної угоди – третейського, якщо інше не передбачено законом) та *адміністративно-судовий* (звернення до компетентного щодо розгляду певної категорії спорів органу, що неодмінно має передувати судовому розглядові, який застосовується у разі незгоди хоча б однієї із сторін з рішенням такого органу; застосування альтернативних процедур типу медіації, які в Україні не знайшли адекватного правового забезпечення, хоча на практиці подібні процедури використовуються за погодженням сторін, зокрема у випадках наявності в суто приватному (такому, що не зачіпає публічні інтереси і не пов'язаний із застосуванням встановлених державою санкцій) конфлікті/спори складової, що потребує оцінки відповідних фахівців, авторитету яких сторони довіряють).

Конфлікти/спори у сфері ЦЕ та е-бізнесу (і, відповідно, застосування заходів впливу на порушників прав та законних інтересів учасників таких відносин) зазвичай пов'язані з використанням цифрових технологій, що зумовлює таку особливість їх розгляду, як залучення до цього процесу відповідних фахівців, що знаються на таких технологіях, – як під час застосування традиційних процедур, апробованих в умовах аналогової економіки, так і новітніх (онлайн) процедур.

У цілому проблема застосування згаданих процедур (як традиційних, так і нових – онлайн) у сфері ЦЕ України є доволі злободенною, що зумовлено недостатньою ефективністю їх правового забезпечення через вади чинного нормативно-правового регулювання (наявність прогалів, застарілих норм, колізій тощо), а також браком комплексних наукових досліджень таких правовідносин (хоча результати фрагментарних – щодо традиційних процедур [16] та онлайн процедур у праві ЄС [17; 18] були оприлюднені).

Отже, є потреба узагальнення досвіду нормативно-правового забезпечення і традиційних (відповідно до українського законодавства), і новітніх (зокрема, онлайн) процедур, що застосовуються в ЄС.

Так, відповідно до Закону України «Про телекомунікації» [20] уповноважений в цій сфері орган – НКРЗІ, забезпечуючи державний нагляд за додержанням суб'єктами ринку законодавства про телекомунікації, вправі при виявленні порушення вимог зазначеного Закону застосовувати адміністративно-господарські санкції до порушників (в тому числі вищезгадані), звертатися до суду щодо притягнення порушників до відповідальності у випадках застосування виключно судової процедури відповідно до вищезгаданого, так і Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [26], а також здійснювати досудове врегулювання спорів про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж (за участю представників зацікавлених сторін, фахівців у сфері телекомунікацій та експертів) [20, ст. 61]. Відповідні права закріплюються і за суб'єктами ринку телекомунікацій (операторами, провайдерами телекомунікацій), зокрема, на оскарження в судовому порядку рішення уповноваженого в цій сфері органу (НКРЗІ) [20, 61].

Закон України «Про радіочастотний ресурс» [21] також містить положення щодо застосування НКРЗІ адміністративно-господарських санкцій (зокрема, про анулювання дозволу на експлуатацію

радіоелектронних засобів мовлення та ін.), а також право суб'єктів господарювання, до яких були застосовані такі санкції, на оскарження в судовому порядку рішень НКРЗІ про їх застосування.

Подібні положення містяться і в Законі України «Про електронні довірчі послуги» [23, ст. 12, 25, 33, 34 та ін.], зокрема, щодо: 1) права посадових осіб контролюючого органу під час здійснення заходів державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг у разі виявлення порушень зазначених вимог видавати обов'язкові для виконання кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг приписи про усунення виявлених порушень і визначати строк їх усунення; накладати на винних осіб адміністративні стягнення за порушення вимог цього Закону, а також звертатися до суду щодо застосування заходів реагування; 2) права користувачів електронних довірчих послуг на оскарження в судовому порядку дій чи бездіяльності надавачів електронних довірчих послуг та органів, що здійснюють державне регулювання у сфері електронних довірчих послуг; можливості визнання судом правочину, вчиненого в електронній формі, недійсним у разі, коли під час його вчинення використовувався кваліфікований електронний підпис чи печатка, кваліфікований сертифікат якого/якої не містить відомостей, передбачених зазначеним Законом, або містить недостовірні відомості; рішення суду як підставу для скасування, блокування та поновлення кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів.

Відсутність у Законі України «Про електронну комерцію» [3] подібних положень компенсується певним чином нормами про загальні засади відповідальності сторін електронного правочину та постачальника послуг проміжного характеру за невиконання договірних зобов'язань відповідно до встановленого законом або договором порядку (ст. 17, 19), а щодо вирішення спорів – в порядку, визначеному законодавством (ст. 18).

В усіх вищезгаданих сферах ЦЕ (телекомунікацій, радіочастотного ресурсу, електронних довірчих послуг та електронної комерції) діють уповноважені/контролюючі органи, положення про які закріплено в трьох перших з вищенаведених законах, а четвертий («Про електронну комерцію»), на жаль, має істотні прогалини щодо цього, хоча інші акти законодавства (зокрема, Закон України «Про захист прав споживачів» [4]) певним чином їх заповнюють.

Відповідно до згаданих законів уповноваженими на певних ринках ЦЕ є: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації/НКРЗІ [32] – орган державного регулювання у низці сфер (телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом та надання послуг поштового зв'язку; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, що діє на підставі відповідного Закону [23] і здійснює державну політику в сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, забезпечує надання відповідних дозволів, проводить планові та позапланові перевірки з відповідним реагуванням на їх результати; вправі звертатися до суду в разі виникнення спорів з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, спорів у сфері електронних довірчих послуг, а також у разі виникнення інших спорів у порядку, встановленому законом; Адміністрація Держспецзв'язку як Центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України та діє на підставі затвердженого Урядом Положення [36], відповідно до якого вправі: проводити планові та позапланові перевірки (зокрема щодо додержання ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного і технічного захисту інформації на підприємствах, в установах і організаціях, а також умов проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб в державних органах, органах місцевого самоврядування, органах управління Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до закону, правоохоронних органах), а також застосовувати адміністративно-господарські санкції, в тому числі зупиняти дію низки документів (експертних висновків, виданих за результатами державної експертизи у сфері технічного та криптографічного захисту інформації; свідоцтв про допуск до експлуатації засобів криптографічного захисту інформації, криптографічних алгоритмів, засобів, комплексів та систем спеціального зв'язку, які призначені для захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, і криптографічних алгоритмів; декларацій та атестатів відповідності комплексних систем захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах та ін.) або скасовувати їх в установленому порядку, звертатися до суду в разі виникнення спорів з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, спорів у сфері електронних довірчих послуг, а також у разі виникнення інших спорів у порядку, встановленому законом.

Міністерство юстиції України згідно із Законом України «Про електронні довірчі послуги» [21, ст. 7] та відповідним Положенням [37], виконуючи функції центрального засвідчувального центру³ та надаючи адміністративні послуги шляхом внесення юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців, які мають намір надавати електронні довірчі послуги, до Довірчого списку, вправі приймати відповідні рішення (в тому числі про виключення кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг з Довірчого списку, скасування, блокування кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів у передбачених згаданим Законом випадках), які, в свою чергу, можуть оскаржуватися в суді. Створення у вересні 2019 р. Мінцифри та наділення цього органу низкою повноважень [6–9], частина з яких належала вищезгаданим органам та Міністерству юстиції України як центральному засвідчувальному центру [37], передбачає внесення відповідних змін до згаданих законів та положень про ці органи. В ідеалі ж система уповноважених у сфері ЦЕ органів з наділенням одного правами центрального, що забезпечує координацію їх (зазначених уповноважених органів) діяльності, доцільно закріпити в ключовому акті законодавства про ЦЕ і забезпечити щодо цього стабільність правового регулювання.

Уповноважені в сфері ЦЕ органи, як правило, наділяються функцією досудового розгляду конфліктів/спорів з правом застосування до порушників вимог відповідного закону адміністративно-господарські санкції, а в окремих (в тому числі згаданих) випадках – правом звернення до суду щодо застосування окремих видів санкцій.

Отже, у разі порушення вимог спеціального закону, що регулює відносини на певному ринку ЦЕ і закріплює повноваження відповідного органу державного регулювання/контролю, застосовується за загальним правилом адміністративно-судовий порядок розгляду конфлікту/спору, а в певних, визначених законом випадках, – судовий (зокрема, виключно за рішенням суду може бути зупинене повністю або частково виробництво (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг суб'єктами господарювання [25, ч. 5 ст. 4]). Застосування уповноваженим органом передбачених законом санкцій або його звернення до суду щодо їх застосування за порушення встановлених законом вимог може відбуватися незалежно від наявності заяви сторони, що зазнала втрат від такого порушення. Ініціатива щодо виявлення порушення та застосування до порушника встановлених санкцій може належати уповноваженому/контролюючому органу або учаснику відповідних відносин, права та законні інтереси якого було порушено, а рішення щодо застосування таким органом передбачених законом санкцій може бути оскаржено заінтересованою особою (зазвичай, порушником, до якого такі санкції мають застосовуватися) до суду адміністративної юрисдикції.

Функціонування сфери електронної комерції неможливе без надання відповідних телекомунікаційних і електронних довірчих послуг, а, отже, розгляд пов'язаних з цим конфліктів/спорів здійснюється вищезгаданими уповноваженими органами, які діють у відповідних сферах, та судами. Крім того, для цієї сфери характерне і традиційне для торгівлі як такої порушення прав споживачів у разі замовлення та/або придбання ними через Інтернет-магазини та/або торговельні Інтернет-платформи різноманітних товарів. Основні положення щодо захисту прав споживачів у зазначеній сфері визначаються відповідним нормативним актом – Законом України «Про захист прав споживачів» [4], що передбачено ст. 8 Закону України «Про електронну комерцію» [3], а уповноваженим з цих питань органом є Держспоживзахист – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, що діє на підставі відповідного Положення [38]. Проте фактичне підпорядкування цієї служби Міністерству аграрної політики та продовольства (Мінагрополітики), як і її назва, свідчать про орієнтацію на захист прав споживачів продуктів харчування, а відсутність у цієї служби реальних можливостей (включно з відповідними повноваженнями, фахівцями, що знаються і на цифрових технологіях, і на різноманітних групах товарів, торгівля якими здійснюється через мережу Інтернет, малоефективну процедуру застосування санкцій) зумовлюють низьку ефективність її діяльності. В Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року [39] визнається складність та довготривалість механізму розгляду скарг споживачів в Україні, відсутність системи реалізації європейського принципу презумпції невинності споживача, доступної та прозорої системи досудового розгляду скарг і реагування на результати незалежних споживчих досліджень і, відповідно, необхідність створення умов для ефективного, доступного і оперативного досудового/альтернативного врегулювання споживчих спорів, забезпечення спрощеної процедури судового розгляду таких спорів та можливості подання колективних/групових спорів споживачів. Відтак вплив на порушників прав споживачів у сфері е-торгівлі є малоефективним через відсутність дієвого механізму, який дав би можливість споживачеві самостійно відстоювати свої права або звертатися за допомогою до уповноважених органів. Отже, захист прав споживачів в Україні ще не

³ Згідно з затвердженням Урядом у вересні 2019 р. Положенням про Мінцифри України [9] останнє має виконувати функції центрального засвідчувального органу, проте це положення набирає чинності одночасно з набранням чинності актом Кабінету Міністрів України про перехід функцій центрального засвідчувального органу від Міністерства юстиції.

став пріоритетом для держави, попри проголошення [39] важливості цієї проблеми, яка у сфері ЦЕ набуває нового звучання з огляду на її вже згадані характерні риси.

Особливості захисту прав споживачів у сфері ЦЕ пов'язані із специфікою е-торгівлі (застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій), що, своєю чергою, зумовлює і відповідні вимоги: а) наявність уповноважених органів, що опікуються певними питаннями застосування таких технологій у сфері економіки, та закріплення за ними права застосовувати до порушників у визначених законом випадках адміністративно-господарські санкції; б) обов'язковість досудового розгляду конфлікту/спору, якщо він прямо чи опосередковано пов'язаний з використанням згаданих технологій; в) можливість оскарження рішень уповноважених органів до вищестоящего органу чи до суду; г) право уповноважених органів безпосередньо звертатися до суду у разі відмови порушника виконати припис такого органу щодо припинення порушення чи сплати санкцій, а також у випадках, коли закон передбачає виключно судовий порядок застосування окремих їх видів. Разом з тим, завдання цифровізації економічної (як і інших) сфер суспільного буття [1] сприймається державними органами та суб'єктами господарювання однобоко: головне для них – цифровізуватися, а подолання цифрової нерівності, зумовленої значно меншими (порівняно з представниками е-бізнесу) цифровими можливостями споживачів – питання другорядне. Ігнорувалися й відповідні акти ЄС (зокрема, Директиви «Про електронну комерцію» [40]), в тому числі положення про необхідність створення державою контактних пунктів, доступних принаймні за допомогою електронних засобів, з яких одержувачі послуг та постачальники послуг можуть отримати відповідну інформаційну допомогу (загальну інформацію як про контрактні права та обов'язки, так і про механізми подання скарг та відшкодування збитків у випадку спорів, включаючи практичні аспекти, залучені при використанні таких механізмів; детальну інформацію про органи, об'єднання чи організації, від яких вони можуть отримати подальшу інформацію чи практичну допомогу, а також про ефективні досудові механізми розгляду конфліктів/спорів, в тому числі найбільш адекватних ЦЕ – онлайн процедур).

В цілому закріплення у відповідному Законі України [41] орієнтації України на адаптацію свого законодавства до права ЄС на практиці реалізується недостатньо, про що свідчать проігноровані українським законодавством вищезгадані положення Директиви «Про електронну комерцію», а також відсутність у вітчизняному законодавстві положень щодо альтернативних процедур врегулювання/розгляду конфліктів/спорів в режимі онлайн, передбачених низкою актів ЄС, в першу чергу, Регламентом № 524/2013 «Про врегулювання спорів за участю споживачів онлайн» (далі – Регламент № 524/2013 [31]), Директивою № 2013/11 «Про альтернативне вирішення спорів за участю споживачів» (далі – Директива № 2013/11 [32]).

Електронне (або онлайн/Online Dispute Resolution, далі – ODR) вирішення спорів, порядок якого регулюється згаданими актами ЄС, – це сукупність методів врегулювання спорів (конфліктів) із застосуванням Інтернет-технологій, що належить до одного з видів альтернативного вирішення спорів. За прийнятою в ЄС термінологією [31; 32] онлайн вирішення спорів (ODR) є одним з видів альтернативних способів вирішення спорів (ADR), який проводиться повністю в режимі онлайн. Власне, онлайн процедура може використовуватися і за традиційних способів – уповноваженими органами та/або судом, а, отже, її можна вважати специфічною процедурою вирішення спорів/врегулювання конфліктів, що може використовуватися самостійно як вид ADR, а також при розгляді певних категорій спорів уповноваженими органами та судом. Разом з тим, в чистому вигляді онлайн процедури поки що використовуються як альтернативні традиційним, за окремими винятками, що все ще (принаймні, в нашій країні) залишаються пілотними проектами.

З огляду на відсутність в Україні більш-менш ґрунтовного регулювання порядку застосування таких процедур, варто звернутися до досвіду ЄС і, зокрема, до положень вищезгаданих Регламенту і Директиви, на стислій характеристиці яких доцільно зупинитися.

Регламент № 524/2013, розроблений Європейською комісією з метою надання допомоги онлайн-споживачам і онлайн-продавцям вирішити свої договірні спори поза судом, за низькою ціною, простим і швидким способом:

- застосовується до позасудового розгляду спорів на базі платформи ODR щодо договірних зобов'язань, які ґрунтуються на онлайн-контрактах про продаж чи обслуговування (надання послуг);
- *платформа ODR* – це інтерактивний веб-сайт, доступ до якого можна отримати в електронному вигляді і безкоштовно на всіх офіційних мовах ЄС, забезпечення доступності якої та надання нею відповідної інформації громадянам та підприємствам ЄС покладено на Комісію ЄС (далі – Комісія) через відповідні веб-сайти;
- платформа ODR забезпечує: подання скарги в електронній формі; повідомлення відповідача про скаргу; ідентифікацію компетентного об'єкта ДОПОГ/ ADR (доступні та прозорі організації з вирішення спорів із застосуванням процедури ADR, які створюються на довгостроковій основі для вирішення спорів, мають бути зареєстрованими в електронній формі на платформі ODR і відповідати вимогам Директиви № 2013/11) і передання їй скарги; безоплатне пропонування сторонам та

підрозділам ДОПОГ електронних інструментів ведення справ щодо розгляду спорів через платформу ODR та переклад необхідної для цього інформації; забезпечення сторонам можливість надання відповідної (необхідної для розгляду спору) інформації в електронній формі; систему зворотного зв'язку, що дозволяє сторонам висловлювати свої погляди на функціонування платформи ODR, на об'єкт ADR; інтерактивне керівництво щодо порядку подання скарг через платформу ODR; інформацію про пункти ODR та їх контактні дані; статистичні відомості про результати розгляду спорів, що були передані суб'єктам ДОПОГ через платформу ODR;

– підтримку/допомогу (зазвичай інформаційного характеру) у вирішенні спорів, зумовлених скаргами, які подаються через платформу ODR, надають контактні пункти ODR (щодо прав та обов'язків сторін за договорами продажу та обслуговування, про функціонування платформи ODR, щодо процесуальних норм, що застосовуються суб'єктами ДОПОГ; про інші способи вирішення спору, якщо останній не може розглядатися з використанням платформи ODR);

– процедура розгляду спорів передбачає: подання скарги в електронній формі, що має відповідати вимогам ст. 8 Регламенту; обробка скарги (якщо дотримані встановлені вимоги) та передання відповідачеві скарги та передбачених ст. 9 Регламенту відомостей (в т.ч. щодо погодження сторонами об'єкта ADR), інформацію про об'єкт/об'єкти ДОПОГ, що мають повноваження на розгляд скарги, якщо такі були зазначені в поданій скарзі або визначені платформою ODR; отримана від сторони-відповідача необхідна для розгляду спору інформація без затримки передається платформою ODR стороні-позивачу, а також автоматично і без затримки скарга передається погодженому сторонами об'єкту ДОПОГ;

– розгляд спору: організація/об'єкт ДОПОГ в обумовлені в ст. 8 Директиви 2013/11 / EU строки має завершити процедуру, не вимагаючи, як правило, фізичної присутності сторін або їх представників (якщо процедурні правила не передбачають таку можливість і сторони не погоджуються), а також без затримки передати платформі ODR відповідну інформацію (про: дату отримання скарги; предмет спору; дату завершення та результат процедури ADR);

– інформація про спір, передбачена ст. 11 Регламенту, зберігається в базі даних із забезпеченням їх конфіденційності та безпеки, а доступ до неї надається для визначених цим актом цілей (ст. 10) і лише: а) об'єкту ДОПОГ, якому передається спір в установленому Регламентом порядку; б) контактним пунктам ODR відповідно до цілей їх діяльності; в) Комісії з метою контролю за використанням та функціонуванням платформи ODR; персональні відомості зберігаються в базі даних лише протягом часу, необхідного для дотримання цілей, для яких вони були зібрані, і для забезпечення доступу суб'єктів спору до своїх особистих даних з метою реалізації своїх прав; такі відомості обов'язково автоматично видаляються з бази даних не пізніше як через шість місяців після дати розгляду спору на платформі ODR;

– обов'язок поінформування споживачів відповідно до ст. 14 Регламенту покладається на створених в межах ЄС: (а) торговців, що беруть участь в онлайн контрактах на продаж чи обслуговування (надання послуг), та (б) торгові майданчики, що мають надавати на своїх веб-сайтах легкодоступне для споживачів електронне посилання на платформу ODR, а також зазначати адреси своєї електронної пошти;

– державами – членами ЄС має встановлюватися відповідальність за недотримання вимог зазначеного Регламенту у вигляді ефективних, пропорційних та стримуючих штрафних санкцій та мають забезпечуватися ефективні заходи щодо їх застосування на базі платформи ODR.

Подібне регулювання в Україні відсутнє, попри проголошення завдання щодо адаптації українського законодавства до права ЄС [38]. Загалом справа щодо способів врегулювання/вирішення конфліктів/спорів у сфері ЦЕ виглядає так: на перший погляд, згадана в Директиві про електронну комерцію специфіка ніби врахована (застосовується і позасудовий порядок, що забезпечується компетентними органами, і судовий). Проте альтернативні позасудові процедури, особливо їх онлайн різновид, поки що не сприйняті, як і передбачені правом ЄС засоби подолання цифрової нерівності шляхом забезпечення учасників ринку (особливо найбільш вразливих з них – споживачів) відповідною інформацією щодо їх цифрових прав та порядку їх реалізації. Доводиться сподіватися, що новостворене Міністерство цифрової трансформації значною мірою забезпечить вирішення проблеми подолання цифрової нерівності у сфері економіки, хоча в цілому успішне вирішення цього завдання потребує адекватного правового забезпечення.

Вирішення порушених тут проблем вбачається у кодифікованому акті про ЦЕ (ним може бути Закон про ЦЕ або Кодекс ЦЕ [42, с. 183]), в якому мають бути прописані (нарівні з іншими положеннями щодо ЦЕ, включно з її суб'єктним та об'єктним складом, особливостями встановлення договірних відносин в електронній формі, відповідальністю тощо) також:

– специфіка правового статусу та відповідальності віртуальних підприємств шляхом закріплення положень щодо: реєстрації власників та фактичних користувачів бізнес-сайтів, а також відповідального за використання бізнес-сайта учасника віртуального підприємства, який має контролювати використання

такого ресурсу учасниками підприємства з тим, аби надати відповідну інформацію споживачам або уповноваженому у сфері ЦЕ органу (щодо особи, яка розмістила певну інформацію, в тому числі щодо укладеного електронного договору, з позначенням часу її надання); забезпечення завдяки цьому визначення учасника віртуального підприємства, що порушив права та законні інтереси електронного споживача (електронного контрагента) і має нести відповідальність згідно із законодавством: встановлення санкцій, що можуть застосовувати до зазначених осіб у разі порушення ними своїх обов'язків, пов'язаних з використанням бізнес-сайта;

– основні засади як традиційного порядку врегулювання/вирішення конфліктів/спорів, так і застосування онлайн процедур з урахуванням положень згаданих Регламенту та Директиви ЄС, порядок проведення яких може регулюватися окремим актом;

– система уповноважених у сфері ЦЕ органів з чітким розмежуванням між ними повноважень щодо контролю за певним сегментом ЦЕ з метою виявлення порушень та застосування до порушників передбачених законом санкцій з можливістю оскарження подібних рішень у судовому порядку та ключовий (у вищезгаданій системі) орган, що має координувати діяльність інших уповноважених у сфері ЦЕ органів, та забезпечувати функціонування подібної до тієї, що використовується в ЄС, платформи ODR;

– заходи щодо подолання цифрової нерівності у сфері ЦЕ шляхом покладення обов'язків на уповноважені органи та суб'єктів е-бізнесу щодо інформування учасників відносин ЦЕ (і насамперед, е-споживачів) щодо їх цифрових прав, порядку їх реалізації та особливості застосування щодо певних процесів (у разі: замовлення товарів/робіт, послуг; їх оплати; необхідності повернення неякісного/некомплектного товару; подання скарги у разі порушення прав та законних інтересів споживача/покупця; оскарження рішень уповноважених органів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/page2> (дата звернення: 17.02.2018).

2. Поняття віртуального підприємства. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/economika-pidpr/2558-ponyattya-virtualnogo-pidpriemstva.html> (дата звернення: 04.10.2019).

3. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. Ст. 410.

4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379.

5. Вимоги у сфері електронних довірчих послуг: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF> (дата звернення: 04.10.2019).

6. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF> (дата звернення: 26.09.2019).

7. Визначено основні напрямки діяльності Мінцифри. URL: <http://www.auc.org.ua/novyna/vuznacheno-osnovni-napryamky-diyalnosti-mincyfry> (дата звернення: 25.09.2019).

8. Уряд затвердив Положення про Міністерство цифрової трансформації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-polozhennya-pro-ministerstvo-cifrovoyi-transformaciyi> (дата звернення: 26.09.2019).

9. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP190856.html (дата звернення: 09.10.2019).

10. Кузьміна М. М. Правове регулювання захисту прав споживачів в Інтернет-торгівлі // Право та інновації. 2014. № 3(7). С. 36–42.

11. Язвінська О. М. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів // Економіка та управління на транспорті. 2016. Вип. 2. С. 255–261.

12. Желіховський В. Поширення електронної комерції в Україні. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/07zveku.pdf> (дата звернення: 27.01.2019).

13. Олег Титамир. Чому в Україні захист прав споживачів є здебільшого фіктивним? URL: <https://delo.ua/opinions/chomu-v-ukrajini-zahist-prav-spozivachiv-je-zde-352134/> (дата звернення: 13.05.2019).

14. Шаблієнко А. С. Основні проблемні питання адміністративно-правового регулювання у сфері електронної комерції. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-10-2015/item/351-osnovni-problemni-pytannya-administrativno-pravovoho-rehulyuvannya-u-sferi-elektronnoyi-komertsiyi-shabliienko-a-s> (дата звернення: 07.05.2019).

15. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології: монографія / І. В. Арістова, О. А. Баранов, О. П. Дзьобань та ін.; за заг. ред. проф. К. І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2019. 344 с.
16. Вінник О. М. Особливості врегулювання конфліктів/ спорів у сфері цифрової економіки та електронного бізнесу // Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6. С. 73–80.
17. Полатай В. Ю. Вирішення спорів у мережі Інтернет. Альтернативний спосіб. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9803/2/Polatay.pdf> (дата звернення: 13.06.2019).
18. Карпенко О. І. Що таке і як працює платформа ODR Європейського Союзу? URL: <http://aphd.ua/publication-170/> (дата звернення: 13.06.2019).
19. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144.
20. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст.155.
21. Про радіочастотний ресурс України: Закон України від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 36. Ст. 298.
22. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 400.
23. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 258.
24. Публічний договір (для суб'єктів господарювання приватного права) про надання кваліфікованої електронної довірчої послуги формування, перевірки та підтвердження чинності кваліфікованого сертифіката електронного підпису чи печатки кваліфікованому надавачеві електронних довірчих послуг (для суб'єктів господарювання приватного права). URL: <https://czo.gov.ua/registration-documents> (дата звернення: 04.10.2019).
25. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 29. Ст. 389.
26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню: Закон України від 18 вересня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-20> (дата звернення: 04.10.2019).
27. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Голос України, 2003. 12–13 березня.
28. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
29. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. // Офіційний вісник України. 2017. № 78.
30. Голова Civil Resolution Tribunal презентувала ВРП досвід створення першого у світі суду, де усі спори вирішуються в онлайн-режимі. URL: <http://www.vru.gov.ua/news/3276> (дата звернення: 22.08.2019).
31. Regulation (EU) № 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) № 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0524> (дата звернення: 22.08.2019).
32. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:165:0063:0079:EN:PDF> (дата звернення: 22.08.2019).
33. Вирішення спорів у режимі онлайн: Київський районний суд Одеси може стати пілотним судом для впровадження онлайн-правосуддя. URL: <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/odeskyj-sud-vyrishuvatyme-sporu-v-onlajn-rezhymi/> (дата звернення: 22.08.2019).
34. Елизавета Гогилашвили. Украинский стартап дня: онлайн-платформа по разрешению споров Pinky Solutions. URL: <https://bit.ua/2017/11/ukrainskij-startap-dnya-onlajn-platforma-po-razresheniyu-sporov-pinky-solutions/>(дата звернення: 22.08.2019).
35. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації: затв. Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1067/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067/2011> (дата звернення: 20.08.2019).
36. Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2014-%D0%BF> (дата звернення: 22.08.2019).
37. Положення про Міністерство юстиції України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF> (дата звернення: 13.08.2019).

38. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.08.2019).

39. Концепція державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2017-%D1%80> (дата звернення: 13.08.2019).

40. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224 (дата звернення: 15.05.2019).

41. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.

42. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 212 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

УДК 346.12:316.66

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.24>

Гончаренко О. М.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Honcharenko O. Implementation of the corporate social responsibility concept in Ukraine

The article deals with topical issues of implementation of the concept of corporate social responsibility in Ukraine. It is emphasized that the concept of corporate social responsibility is the direction of changes in the legal provision of self-regulation of economic activity.

Corporate social responsibility is an important component of a business strategy not only for state, or individual enterprise, but also for civil society. Corporate social responsibility includes the voluntary establishment of norms for social corporate responsibility and the definition of the mechanism, means of its implementation. Corporate social responsibility, in an enterprise, is realized by its own efforts. The state encourages efforts to implement the «common good» and «common interest». Thus, the state seems to «outsource» some of its tasks to private entities. In this case, it focuses on the creation of common principles of coexistence, coordinates and controls corporate social responsibility activities. The subjects of economic activity detail in their provisions the mechanism of realization of the social function of the state. The practice of developed countries to the concept of goods, the quality of goods today includes certain «ethical» characteristics; compliance with tax laws, labor, anti-corruption, etc. To this end, it has become common practice to audit the company. Observance of labor rights and guarantees should also be a compulsory task for Ukrainian companies in the development of corporate social responsibility.

It is proposed to amend a number of legal acts: The Law of Ukraine «On Business Societies», the Economic Code of Ukraine. Article 49 «Responsibility of Entrepreneurs» of the Commercial Code of Ukraine should be supplemented with part 3 of the following content: «... 3. Entrepreneurs comply with corporate social responsibility and serving non-financial reporting, leading socially responsible business activities in accordance to international agreements and legislation of Ukraine». Such changes will actualize the implementation of the standards of the Association Agreement and facilitate the implementation of the rules on corporate social responsibility in practice.

Keywords: concept of corporate social responsibility, self-regulation, economic activity, legal support.

У статті розглянуто актуальні питання реалізації концепції корпоративної соціальної відповідальності в Україні. Акцентовано, що концепція корпоративної соціальної відповідальності є напрямом змін у правовому забезпеченні саморегулювання господарської діяльності.

Корпоративна соціальна відповідальність – це важлива складова бізнес-стратегії не тільки держави, окремого підприємства, а й громадянського суспільства. Корпоративна соціальна відповідальність